Streszczenie

Praca doktorska podejmuje zagadnienia dotyczące służb wywiadowczych w Polsce, w tym ich funkcjonowania i sprawowanego nad nimi nadzoru. Dokonana analiza pozwoliła na umiejscowienie tematu badawczego w przestrzeni, w której znajduje się nadrzędny problem badawczy. Przeprowadzone badania naukowe były inspirowane określonymi potrzebami praktyki związanymi z ochroną bezpieczeństwa państwa. Rozprawa stanowi studium z zakresu analizy pozycji prawnej służb wywiadowczych i ich efektywności w systemie regulacji państwowych. Podejmowana problematyka ma również znaczenie dla toczących się w doktrynie rozważań na temat roli organów władzy publicznej w procesie nadzoru nad działalnością służb wywiadowczych.

Celem pracy jest zbadanie funkcjonowania służb specjalnych w praktyce, a także sformułowanie wniosków, co do dalszego, lepszego funkcjonowania takich instytucji w polskim systemie bezpieczeństwa państwa. Celem badawczym pracy jest również ustalenie rzeczywistego zakresu zagrożeń dla bezpieczeństwa zewnętrznego państwa, które służby specjalne muszą zwalczać, jak również wskazanie prawnych instrumentów, wykorzystywanych do realizowania przez nie ustawowych funkcji. Przedmiotem badań rozprawy uczyniono regulacje dotyczące funkcjonowania służb wywiadowczych, ze szczególnym uwzględnieniem analizy i oceny nadzoru nad tymi formacjami. Analizie poddane zostały rozwiązania prawne określające zadania i status ustrojowy wybranych służb ochrony bezpieczeństwa państwa. Opierając się na metodologii badań z zakresu nauk prawnych, dokonano interpretacji oraz analizy działalności tych służb w Polsce i wybranych innych krajach.

Pracę podzielono na pięć rozdziałów.

Rozdział pierwszy obejmuje analizę realizowanych przez Polskę zadań w zakresie ochrony bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego w kontekście Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Wszystkie służby wywiadowcze są włączone do systemu organów władzy państwowej odpowiedzialnych za politykę bezpieczeństwa, kreujących mechanizmy, za pomocą których jest ona realizowana. Podjęto próbę odpowiedzi na szereg pytań dotyczących użyteczności służb wywiadowczych, dynamiki procesów zachodzących w sferze bezpieczeństwa politycznego państwa oraz ich uwarunkowań i perspektyw. W rozdziale drugim podjęto analizę polskich aktów legislacyjnych dotyczących działalności wywiadowczej. Treść rozdziału dotyczy miejsca zajmowanego przez służby specjalne w porządku prawnym Polski. Dokonano przeglądu procesów legislacyjnych zmierzających do utworzenia spójnej strategii bezpieczeństwa narodowego państwa i oceny miejsca omawianych regulacji w systemie prawnym, stanowiących część szerszej strategii obronnej. Przeanalizowano także, jakie prawne formy działania służb wywiadowczych i administracji publicznej istnieją w polskim ustawodawstwie w kontekście ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. Wymienione problemy zbadano odnosząc się do pozycji zajmowanej w regulacjach krajowych przez wybrane służby specjalne. Pozycja prawno-ustrojowa służb wywiadowczych w Rzeczypospolitej Polskiej jest przedmiotem rozdziału trzeciego. Podjęta analiza była pomocna w znalezieniu odpowiedzi na szereg pytań dotyczących zgodności programu umożliwiającego inwigilację z polskim porządkiem prawnym i technicznych możliwości śledzenia połączeń telefonicznych oraz komunikacji w Internecie za pomocą słów kluczowych. Rozdział czwarty poświęcony został dotychczasowym zmianom ustawodawczym dotyczącym służb wywiadowczych, a w szczególności mechanizmów nadzoru nad tymi służbami. Podjęto kwestię odpowiedzialności władzy publicznej za ochronę informacji niejawnych oraz regulacji dostępu do takich informacji i kompetencji poszczególnych organów w tym zakresie. W rozdziale piątym przeprowadzono analizę sprawowania nadzoru nas służbami wywiadowczymi w wybranych krajach.

W pracy zdefiniowano zakres zagrożeń zwalczanych przez służby wywiadowcze dla bezpieczeństwa zewnętrznego państwa, jak również instrumenty prawne, wykorzystywane do realizacji sprawowanych przez nie funkcji określonych w ustawie. Główną hipotezą badawczą rozprawy jest ocena nadzoru nad służbami wywiadowczymi jako nieprawidłowego, wpływającego

na niepoprawne funkcjonowanie systemu ochrony bezpieczeństwa państwa. Omawiając poszczególne zagadnienia udowodniono, że prawodawca, podczas prac nad ustawami regulującymi działalność wywiadu, w niewystarczający sposób skorzystał z doświadczeń innych krajów, poprzednich norm prawnych i poglądów doktryny oraz orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego. Wykazano ponadto, że częste zmiany personalne szefów służb wywiadowczych i ich zastępców powodowały chaos i niepewność funkcjonariuszy co do prawidłowego funkcjonowania całej instytucji. Kolejnym poważnym problemem okazała się niejednoznaczna interpretacja regulacji dotyczących ochrony informacji niejawnych oraz danych osobowych tajnych współpracowników służb specjalnych.

Modernizacja systemu zarządzania służbami specjalnymi jest obecnie jednym z największych wyzwań stojących przed państwem. W obliczu narastających zagrożeń wewnętrznych oraz komplikującej się sytuacji bezpieczeństwa w przestrzeni międzynarodowej, Rada Ministrów powinna bezwzględnie dysponować sprawnym, profesjonalnym i skutecznym aparatem wywiadowczym, który wspierałby ją w przeciwdziałaniu współczesnym zagrożeniom.

Realizacja reformy służb specjalnych wymaga oczywiście dłuższej perspektywy czasowej, ale przede wszystkim dobrego przygotowania oraz zaplanowania poszczególnych etapów jej wdrażania, tak, aby nie destabilizować sytuacji bezpieczeństwa państwa. W tym celu, w pierwszej kolejności, należy podjąć prace o charakterze koncepcyjnym, z udziałem szerokiego grona ekspertów, którego zadaniem będzie opracowanie wieloletniego planu reformy systemu służb specjalnych. Jedynie taki sposób postępowania zagwarantuje pomyślną realizację wskazanego celu.

Jakiekolwiek decyzje polityczne zostaną w przyszłości podjęte, warto podkreślić, że niewątpliwą wartością dodaną pożądanych zmian w tej kwestii byłoby uczestnictwo oraz uwzględnianie uwag i wniosków przedstawicieli pełnego polskiego spektrum politycznego. Nadrzędną cechą tego systemu powinno być zaprojektowanie go w taki sposób, aby mógł funkcjonować przez możliwie wiele następnych lat. Powinien w pełni odpowiadać standardom obowiązującym w świecie demokracji zachodnich, jak również pozwolić na świadome stawianie przez nadzorców politycznych zadań szefom służb specjalnych oraz ich dogłębne rozliczanie z wykonania tych zadań.

Działalność służb specjalnych to jeden z najwrażliwszych obszarów składających się na ogólne bezpieczeństwo państwa. Warto podkreślić, że nie może ono nosić barw politycznych. Nigdy nie powinno być także celem przetargu politycznego między władzą a opozycją. Brak jasnego i czytelnego systemu nadzoru tych działań niesie za sobą wiele zagrożeń, szczególnie teraz, gdy bezpieczeństwo RP w niedalekiej przyszłości może zostać ponownie zachwiane w wyniku niekorzystnej obecnie sytuacji międzynarodowej na wschodzie naszego kontynentu.

W reformowaniu systemów zarządzania służbami należy wykorzystywać doświadczenia z ostatnich lat takich państw jak np. USA, Wielka Brytania, Włochy czy Niemcy. Źródeł inspiracji do tego zadania jest wystarczająco dużo, albowiem większość demokratycznych państw organy takie posiada i systematycznie doskonali ich działalność ochronną. Konieczna jest budowa wyspecjalizowanych, profesjonalnych i stałych struktur, gwarantujących niezależne i pozapartyjne działanie na rzecz bezpieczeństwa państwa.